

KOSMETIKA MAHSULOTLARINI IDENTIFIKATSIYALASHNING ASOSIY MEZONLARINI VA IQTISODIY SAMARADORLIGINI ANIQLASH.

Ziyodova Lobar Baxodir qizi

Toshkent kimyo texnologiya instituti. PhD, asisstent
lobarziyodova@gmail.com, 977129106.

Xamroqulov Mahmud G'ofurjonovich

Toshkent kimyo texnologiya instituti. PhD, dotsent

Muhammedova Shohista

Toshkent kimyo texnologiya instituti, katta o'qituvchi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.10523665>

Annotatsiya. Kosmetika mahsulotlarini ekspertiza qilish va sertifikatlash maqsadida o'tkaziladigan identifikatsiya katta amaliy ahamiyatga ega shu sababli kosmetika mahsulotlarini identifikatsiyalash uchun zarur identifikatsiya mezonlarini aniqlash muhimdir. Kosmetika mahsulotlarining o'ziga xos turlari uchun identifikatsiya mezonlari bir-birdan farq qiladi, bu har xil turdagi kosmetika mahsulotlarining maqsadi, tarkibi va funktsional xususiyatlari turli hilligi bilan belgilanadi. Ma'lumki, identifikatsiya ko'rsatkichlari soni maqbul bo'lishi, ya'ni sifat ko'rsatkichlarining butun doirasi bo'yicha sinovlar o'tkazilmasligi kerak, chunki bu identifikatsiyani murakkablashtiradi, shuning uchun ular oqilona tanlangan va ekspert xulosasi uchun yetarli ma'lumotlarni yetkazib beradigan darajada bo'lishi kerak.

Kalit so'zlar: kosmetika mahsulotlari, identifikatsiyalash, identifikatsiya mezonlari, identifikatsiya usullari, identifikatsiya ko'rsatkichi, sertifikatlash, markirovka.

DETERMINING THE BASIC CRITERIA AND COST-EFFECTIVENESS OF IDENTIFICATION OF COSMETIC PRODUCTS.

Abstract. Identification carried out for the purpose of examination and certification of cosmetic products is of great practical importance, so it is important to determine the identification criteria necessary for the identification of cosmetic products. Identification criteria for specific types of cosmetic products differ from each other, which is determined by the variety of goals, composition and functional features of cosmetic products of various types. As you know, the number of identification indicators should be acceptable, that is, tests should not be carried out on a whole range of quality indicators, which complicates identification, so they should be reasonably selected and at a level that allows sufficient information to be provided for an expert opinion.

Keywords: cosmetic products, identification criteria, identification methods, identification index, certification, labeling.

ОПРЕДЕЛЕНИЕ ОСНОВНЫХ КРИТЕРИЕВ И ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ ИДЕНТИФИКАЦИИ КОСМЕТИЧЕСКИХ ПРОДУКТОВ.

Аннотация. Идентификация, проводимая в целях экспертизы и сертификации косметической продукции, имеет большое практическое значение, поэтому важно определить критерии идентификации, необходимые для идентификации косметической продукции. Критерии идентификации для специфических видов косметической продукции отличаются друг от друга, что определяется разнообразием целей, состава и функциональных особенностей косметической продукции различных видов. Как известно,

количество показателей идентификации должно быть приемлемым, то есть не должны проводиться испытания по целому кругу показателей качества, что усложняет идентификацию, поэтому они должны быть разумно выбраны и на уровне, позволяющем предоставить достаточную информацию для экспертного заключения.

Ключевые слова: *косметические продукты, идентификационные критерии, методы идентификации, показатели идентификации, сертификация, маркировка.*

Tahlillar shuni ko'rsatdiki, maqsadga qarab mezon va ko'rsatkichlar soni, shuningdek qo'llaniladigan vositalar va usullar har xil bo'ladi. Bu identifikatsiya paytida amalga oshirilgan ishlar hajmini aniqlaydi. Ishning tahlili va amaliy natijalarini hisobga olgan holda, biz kelajakda boshqa maqsadlarda ishlatilishi mumkin bo'lgan, ikki turdagi faoliyatni identifikatsiyalash tartibini ishlab chiqishni maqsadga muvofiq deb hisoblaymiz: ekspertiza va sertifikatlash.

Identifikatsiyani amalga oshirishda mahsulot turiga qarab va maqsadga ko'ra dastlab identifikatsiya mezonlari aniqlanadi. Keyin tanlangan mezonlarni aniqlash uchun ishlatilishi mumkin bo'lgan vositalarni aniqlanadi. Vositalarni ikki guruhga bo'lish mumkin: me'yoriy (texnik) va yuk hujjatlari (YuH). Identifikatsiya qilish uchun mos ko'rsatkichlar me'yorlarini va ularni aniqlash usullarini belgilaydigan normativ yoki texnik hujjatlarga muhim ahamiyat beriladi.

Identifikatsiya qilish uchun biz beshta usul guruhini aniqladik: analitik, ekspert, organoleptik, o'lchash va ekspress usullar, ularning qo'llanilishi tanlangan mezonlarga muvofiq belgilanadi.

Identifikatsiyaning har bir turi tegishli mezonlar bilan tavsiflanadi. Mezonlar orasida deyarli har doim identifikatsiya amalga oshirilishida inobatga olinadigan umumiy mezonlarni ajratish mumkin, masalan, mahsulot turi, nomi, ishlab chiqaruvchisi, YuHga muvofiqligi. Bundan tashqari, faqat ma'lum bir identifikatsiya turi uchun ishlatiladigan aniq mezonlar mavjud.

Eng muhim identifikatsiya mezoni kosmetika mahsulotining nomi. Nomiga (turiga) qarab mahsulotning me'yoriy hujjati, maqsadi, qo'llash usuli va saqlash shartlari aniqlanadi. Kosmetika mahsulotlarining nomenklaturasi juda xilma-xildir, yangi turlari doimiy ravishda paydo bo'ladi, shuning uchun hozirda barcha turdagi mahsulotlar uchun standartlar mavjud emas.

Bundan tashqari, kosmetika mahsulotlari murakkab va ko'p komponentli tarkibga ega, shu sababli ba'zida mahsulotni u yoki bu turiga bog'lash qiyin bo'ladi.

Nomi va asosiy funksional xususiyatlarga muvofiqligini aniqlash mahsulotning xususiyatlarini organoleptik o'rganishdan boshlanadi: rang, hid, ushbu maqsaddagi mahsulotning xarakteristikasi. Ba'zida mahsulot nomini to'g'ri aniqlash uchun faqat organoleptik xususiyatlar yetarli emas.

Misol uchun, shampunlarni vannalar uchun ko'pikdan yoki konditsionerlardan ajratish ko'pincha qiyin. Shuning uchun ushbu nomlarni yanada aniqlashtirishda mahsulotlarning belgilangan nomga muvofiqligini yanada ishonchli tasdiqlash yoki rad yetish imkonini beruvchi laboratoriya (o'lchash) tahlil usullari qo'llaniladi.

Shunday qilib, shampunlarni, vanna ko'piklarini va konditsionerlardan farqlash uchun kerak bo'lganda uchta ko'rsatkichni tanlash mumkin: pH, sirt faol moddalar tarkibi va ko'piklanish qobiliyati.

1-rasm. Nomi va turi bir hil ammo sifati soxtalashtirilgan tonal kremi (chap tomonda original, o'ng tomonda soxtalashtirilgan mahsulot)

Firmalar o'z mahsulotlarini ishlab chiqarishni boshqa ishlab chiqaruvchilarga ishonib topshirishlari mumkin, bu qabul qilingan amaliyot ham identifikatsiyani qiyinlashtiradi. Mahsulotlar uchun mas'ul bo'lgan va ishlab chiqaruvchi ro'yxatiga kiritilgan kompaniya mahsulot uchun javobgar hisoblanadi, garchi konteynerlar va hatto tovarlarning o'zini ishlab chiqarish uning nomidan boshqa korxonalar tomonidan amalga oshirilishi mumkin bo'lsa ham.

Tovarlarni identifikatsiyalashning 3 ta bosqichi mavjud:

1. Dastlabki identifikatsiya- bunda mahsulot hujjatlari o'rganiladi, tahlil qilinadi, qadoqlari tekshiriladi, muvofiq va nomuvofiq xususiyatlari ajratilib, organoleptik va fizik-kimyoviy ko'rsatkichlari baholanadi.
2. Yakuniy identifikatsiya- bunda sinov ma'lumotlari tahlil qilinadi va xulosa uchun to'liq tahlil ishlari amalga oshiriladi.
3. Muvofiqlik to'g'risida xulosa tuzish.

Identifikatsiyaning birinchi turi mahsulotlarni nomi va uning asosiy funksional xususiyatlari meyoriy hujjatlarga muvofiqligini aniqlash uchun amalga oshiriladi. Mahalliy mahsulotlarning yorlig'ida ushbu mahsulot ishlab chiqariladigan GOST yoki boshqa standart ko'rsatiladi.

Mahsulotning muvofiqlik sertifikatini, yo'l varaqasi yoki schyot-faktura, invoys, shartnoma yoki kontrakt kabi yuk hujjatlariga muvofiqligini aniqlash ekspertiza, nazorat operatsiyalari va sertifikatlashtirish paytida, shuningdek savdo tashkilotlari tomonidan tovarlarni sotib olayotganda amalga oshiriladi.

Sifat identifikatsiyasini amalga oshirishda markirovkaning to'liqligi GOST talablariga muvofiqligi baholanadi. Kosmetika mahsulotlarini identifikatsiyalashning o'ziga xos xususiyati yorliqda ko'rsatilgan tarkibga muvofiqligini aniqlashdir. Ushbu mezon faqat kosmetika mahsulotlarini sertifikatlash maqsadida qo'llaniladi. Yuqori sifatli va xavfsiz parfyumeriya va kosmetika mahsulotini yaratishning eng muhim sharti uning tarkibini (formulasini) ishlab

chiqishdir. Normativ hujjatlarda, GOSTda, qoida tariqasida, asosiy moddalarning tarkibi normallashtiriladi. Masalan, suv, spirt, sirt faol moddalar va boshqalarning massa ulushi.

Kosmetika mahsulotlarini identifikatsiyalashda retsept tarkibi tahlil qilinadi, bu ishlab chiqaruvchi tomonidan kompozitsiyadagi ingredientlar miqdorini ko'rsatmasdan taqdim etiladi, ma'lum chegaralarda ruxsat etilganlar bundan mustasno. Ingredientlar ro'yxati lotin alifbosidagi harflar yordamida kosmetik ingredientlarning xalqaro nomenklaturasiga (MC1) muvofiq belgilanishi mumkin. Retsept tarkibi kosmetika mahsulotining barcha iste'mol xususiyatlarini va ularning samaradorligini shakllantiradi. Masalan, ilgari shampunlarda qazg'oqqa qarshi komponent sifatida ishlatilgan qayin smolasi kabi komponentdan foydalanish hozirgi kunda taqiqlangan. Biroq, hozir ham bozorda qayin smolasini o'z ichiga olgan shampunlar mavjud. Xuddi shu narsa kosmetika mahsulotlaridagi konservantlarga ham tegishli. Konservantlarning asosiy qismini mahsulotlarida cheklangan miqdorda ishlatishga ruxsat beriladi.

Ishlab chiqarilgan sana kabi mezon partiya va sifatni identifikatsiya qilish uchun ishlatiladi. Ishlab chiqarilgan kundan boshlab kosmetika mahsulotining yaroqlilik muddati hisoblanadi, bu ularning ishlab chiqarishning texnologik imkoniyatlari, formulasi asosida aniqlanadi va uni ishlab chiqaruvchining o'zi belgilaydi. Yaroqlilik muddati tugagandan so'ng, mahsulot sifatli deb hisoblanmaydi va utilizatsiya qilinadi. Ko'pincha, ishlab chiqarilgan sana partiyani identifikatsiyalash mezoni sifatida, amal qilish muddati esa sifatni identifikatsiyalashda ishlatiladi. Mahalliy kosmetika mahsulotini markirovkalashda odatda ishlab chiqarilgan sana va yaroqlilik muddatini ko'rsatiladi. Import qilingan mahsulotlarda ko'pincha yaroqlilik muddati ko'rsatiladi.

Mahsulotning hajmi va massasi partiyaviy va miqdoriy identifikatsiyani tavsiflovchi mezondir. Kosmetika mahsulotlarini ishlab chiqarish uskunasi xususiyatlariga, qadoqlanishi, konsistentsiyasi, maqsadiga qarab, markalash va qadoqlash vaqtida iste'molchi qadog'idagi nominal tarkibining sof og'irligini yoki hajmini ko'rsatadi. Misol uchun, agar to'ldirish uskunasi tortish dispenserlari bilan jihozlangan bo'lsa, unda ishlab chiqaruvchi paketdagi kosmetika mahsuloti massasini ko'rsatadi va agar volumetrik dispenserlar o'rnatilgan bo'lsa, unda, albatta, hajmini ko'rsatadi.

Meyoriy hujjatlar talablariga muvofiqligini aniqlash faqat sifatni identifikatsiya qilish va sertifikatlashtirish ishlari davomida amalga oshiriladi. Tegishli standart bilan meyorlashtirilgan barcha ko'rsatkichlarni tekshirib, MH talablariga muvofiqligi yoki nomuvofiqligini baholash mumkin.

O'tkazilgan tadqiqotlar va ularning tahlili kosmetika mahsulotlarini identifikatsiyalashda qo'llaniladigan asosiy mezonlarga ko'ra vositalar, ko'rsatkichlar va usullarni aniqlash imkonini berdi.

1- Jadval.

Kosmetika mahsulotlarini identifikatsiyalashda identifikatsiya mezonlari, vositalari, ko'rsatkichlari va usullarining xususiyatlari

№	Mezonning nomi	Identifikatsiya vositasi	Identifikatsiya ko'rsatkichi	Identifikatsiya usuli
---	----------------	--------------------------	------------------------------	-----------------------

1	Maxsulot turi	Markirovka, yuk hujjati, Meyoriy hujjat, mahsulot	Tashqi ko‘rinish, rang, hid, pH, faol moddaning massa ulush, suvning vauchuvchan moddalarning massa ulushi	Analitik, ekspert, organoleptik, ekspress usul, o‘lchash
2	Mahsulot nomi	Markirovka, yuk hujjati, etalon namuna, mahsulot	Tashqi ko‘rinish, rang, hid	Analitik, ekspert, organoleptik
3	Ishlab chiqaruvchi	Markirovka, yuk hujjati, kelib chiqish sertifikat, mahsulot, qadoq	Tashqi ko‘rinish, rang, hid	Analitik, ekspert, organoleptik
4	Yuk hujjatlarga muvofiqligi	Markirovka, yuk hujjati, mahsulot nomenklaturasi		Analitik
5	Markirovkaning to‘liqligi	Markirovka, Meyoriy hujjat		Analitik
6	Qo‘llanilishi	Markirovka, ko‘llanish yo‘riqnomasi, mahsulot	Tashqi ko‘rinish, rang, hid, pH, faol moddaning massa ulush, suvning va uchuvchan moddalarning massa ulush	Analitik, ekspert, organoleptik, ekspress usul, o‘lchash
7	Yosh va jinsga moslashtirilganlik	Markirovka, yuk hujjati, mahsulot	Tashqi ko‘rinish, rang, hid, pH	Analitik, ekspert, organoleptik
8	Tarkib	Markirovka, retseptura, meyoriy hujjat	Tashqi ko‘rinish, faol moddaning massa ulush, quruq moddalar tarkibi va boshqalar	Analitik, organoleptik, ekspress usul, o‘lchash
9	Ishlab chiqarilgan sana	Markirovka, yuk hujjati, ishlab chiqaruvchining axboroti		Analitik, ekspert
10	Hajmi, massasi	Markirovka, yuk hujjati, mahsulot		Analitik, ekspert

11	Tasniflarni guruhlash	Mahsulot, TIF TN va KUK klassifikatorlari	Tashqi ko‘rinishi, faol moddaning massa ulushi	Analitik, organoleptik, ekspress usul, o‘lchash
12	Meyoriy hujjat dastur doirasi	Markirovka, standartlar indeksi, MH	Tashqi ko‘rinishi, faol moddaning massa ulushi	Analitik, organoleptik, ekspress usul, o‘lchash
13	MH talablariga muvofiqligi	MH, mahsulot, sinov hisoboti	Tashqi ko‘rinishi, faol moddaning massa ulushi	Analitik, organoleptik, ekspress usul, o‘lchash
14	Ishlab chiqaruvchi kodi	Markirovka, kod Shifratori		Analitik
15	Tovar belgisi	Markirovka, namuna etalon, tavsif		Analitik
16	Qadoqning muvofiqligi	Qadoq, yuk hujjati, MH		Analitik, ekspert

Xulosa. Shunday qilib, tahlil natijalariga ko‘ra, identifikatsiyalashning eng muhim mezonlar aniqlandi hamda ularga mos keladigan vositalar, ko‘rsatkichlar va usullar belgilandi. Kosmetika mahsulotlarini identifikatsiyalashning bunday mezonlariga quyidagilar kiradi: nomi, maqsadi, tarkibi, jins va yoshga yo‘naltirish, tasniflarni guruhlash, MH talablariga muvofiqligi, turi, ishlab chiqaruvchi. 16 mezondan 8 tasi eng muhimlari ekanligi belgilab olindi.

Sertifikatlash maqsadida organoleptik va ekspert usullari bilan belgilanadigan ko‘rsatkichlar tanlanadi. Bu sertifikatlash uchun ariza beruvchilarning xarajatlarini oshirmaslik uchun sertifikatlash qoidalari bilan ta‘minlanadi. Boshqa maqsadlar uchun, xususan, nazorat faoliyati uchun ko‘rsatkichlar identifikatsiya ko‘rsatkichlari sifatida tanlanishi mumkin, ularni aniqlash qo‘shimcha ravishda ekspress va o‘lchash usullari bilan amalga oshirilishi mumkin. Fizik-kimyoviy identifikatsiya ko‘rsatkichlarini aniqlash uchun, masalan, massasi, asosiy moddaning massa ulush va boshqalar, muhrlangan mahsulot namunalari akkreditatsiyalangan laboratoriyaga yuboriladi. Ko‘rsatkichlarni aniqlash natijalari sinov hisoboti shaklida tuziladi.

Dastlabki identifikatsiya va laboratoriya tekshiruvlari natijalariga ko‘ra identifikatsiyalashning ikkinchi bosqichi o‘tkaziladi, bu "yakuniy identifikatsiya" deb nomlanadi. Tovarlarining individual xususiyatlarini tasdiqlash dastlabki va yakuniy identifikatsiya qilish bosqichida ham amalga oshirilishi mumkin, masalan, tovarlarning nomi (turi) va tegishli MH. Ma‘lumotlarni tahlil qilish identifikatsiya mezonlari va ko‘rsatkichlarining muvofiqligi yoki nomuvofiqligini aniqlaydi.

"Hujjatlashtirish" deb nomlangan uchinchi bosqichda hujjatlar shakllari to‘ldiriladi. Ushbu bosqichda ekspertiza davomida identifikatsiya natijalari asosida xulosa tuziladi.

Shunday qilib, tadqiqotlarimiz natijasida biz identifikatsiya mezonlarini va ularning kosmetika mahsulotlari uchun ahamiyatini aniqladik. Identifikatsiya qilish maqsadlari va turlariga qarab mezonlarning qo'llanilishi belgilanadi. O'tkazilgan tadqiqotlar mezonlarni tavsiflash va belgilangan mezonlarning har biri uchun identifikatsiyalash vositalari, ko'rsatkichlari va usullarini aniqlash imkonini berdi.

Parfyumeriya va kosmetika mahsulotlarini soxtalashtirish shubhasi bilan mahsulotni identifikatsiyalash nafaqat maxsus kimyoviy, fizik-kimyoviy va fizik usullarni, balki qalbakilashtirish va identifikatsiyani aniqlashning yangi samarali usullarini ham qo'llashni talab qiladi. Parfyumeriya mahsulotlarini identifikatsiyalashdagi salbiy natija ularning qalbakilashtirilganligidan dalolat beradi.

Kosmetika mahsulotlari orasida Shampun deyarli har kuni foydalaniladigan ommabop gigienik- kosmetika mahsuloti bo'lib, O'zbekiston Respublikasiga Shampun mahsulotining import va eksport hajmi quyidagi jadvalda keltirib o'tilgan.

Shampun mahsulotining import-eksport hajmi ma'lumotlari

TIF TN bo'yicha tovar kodi	2022 yil		2023 yil	
	Miqdori (tonna)	Qiymati (ming doll.)	Miqdori (tonna)	Qiymati (ming doll.)
3305 10	IMPORT			
	2074,042	11977,358	2353,361	14466,778
	EKSPORT			
	33,810	613,974	16,605	616,18

Shampun mahsulotlari turli xil tarkibga va xususiyatga ega bo'lib, bozordagi harid narxlarini ham turlicha bo'lishiga qaramay, bitta TIF TN kodi bilan tasniflanadi. Ushbu shampun mahsulotlarini TIF TN kod raqamlari noto'g'ri rasmiylashtirilishi natijasida davlat byudjetiga iqtisodiy zarar yetishi mumkin. Misol uchun, 3305 10 "Shampun" nomli tovar subpozitsiyasidagi kosmetika mahsulotlarini 3004 90 "Boshqalar (Dorivor vositalar)" subpozitsiyasida rasmiylashtirilishi, 3305 10 tovar subpozitsiyasi uchun belgilangan 20% li bojxona bojlarini undirilmaligiga olib keladi (O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 02.10.2019 yildagi PQ-4470-son qaroriga asosan hozirgi kunda 3004 90 subpozitsiyasi uchun boj to'lovi 0%, 3305 10 subpozitsiyasi uchun boj to'lovi esa 20%ni tashkil etadi). Statistika ma'lumotlariga ko'ra O'zbekiston Respublikasiga bir yilda 33.37 ming AQSH dollari miqdorida (764.15 kg) davolovchi shampun mahsuloti import qilinadi. Agar ushbu mahsulot dorivor vosita sifatida 3004 90 000 9 subpozitsiyasida emas davolovchi shampun 3305 10 000 1 tovar kodida rasmiylashtirilsa bir yilda davlat byudjetiga 6.674 ming AQSH dollari miqdorida bojxona boji undiriladi.

REFERENCES

1. Odomosu P.O., Ekwe T.O. Identification and spectrophotometric determination of hydroquinone levels in some cosmetic creams//African journal of Pharmacy and pharmacology Vol 4(5), 2010. –P.231-234.

2. Жиряева Е.В. Товароведение и экспертиза в таможенном деле (продовольственные товары): учебное пособие / Е.В. Жиряева, Т. Хайландт. СПб.: 2006. 288 с.
3. Л.Б.Зиёдова, М.Ф.Хамракулов, С.А.Алимбаев, Ғ.Х.Хамракулов. Проблемы возникающие при таможенной экспертизе парфюмерно-косметической продукции// Наука и образование: проблемы и перспективы. Международная научно-практическая конференция. 30 октября 2020года, г.Прага Чехия.
4. Л.Б.Зиёдова, ХамракуловҒ.Х.,ЖурабаеваА., Арипджанов М. Косметика воситаларини сохталаштиришнинг баъзи усулларини тадқиқ этиш // Ёш олимлар, магистратура ва бакалавриат талабаларининг анъанавий XXXI «Умидли кимёгарлар-2022» илмий-техникавий анжуманини маъруза матнлари, 286-288 б.
5. Л.Б.Зиёдова, М.Ф.Хамракулов, Ғ.Х.Хамракулов.Косметика ва парфюмерия маҳсулотларини идентификациялаш ва Ўзбекистон Республикаси ташқи иқтисодий фаолият товарлар номенклатурасига асосан таснифлаш.//«Товарлар кимёси ҳамда халқ таъбири муаммолари ва истиқболлари» Мавзусидаги IX халқаро илмий-амалий конференция материаллари (Андижон, 2022, 15-16 сентябр).442-б.
6. Паршикова В.Н. Товароведение парфюмерно-косметических товаров. Учебное пособие [Электронный ресурс]. Красноярск. —2013. —С. 159.